

Tako se npr. svakodnevnica socijalizma, tj. sadržaji života malih ljudi (radno vreme, slobodno vreme, stanovanje, putovanje) ne može objašnjavati niti opisivati uz pomoć teorija o totalitarizmu. Premda je istorija odozdo (mikro istorija) na posredan način zavisna od politike, ona ima i vlastiti relativno nezavisan ritam koji nije istovetan sa makroistorijom. Pitanje je, doduše, da li mladi istoričar ukorenjen u novu epohalnu svest može hermeneutički razumeti svakodnevnicu socijalizma, kao onaj koji je proživio. Osim toga, u krizi je mnogo lakše pripremiti poistovećivanje sa žrtvama socijalizma, nego stvoriti diferenciranu i višeslojnu sliku socijalizma. Nema krize koja trpi nijanse ili neutralne ocene. Za razliku npr. od Mađarske, gde je nakon meke diktature i relativno beskonfliktnog prelaza usledilo blago prevladavanje prošlosti, u Jugoslaviji je nakon još blaže Titove diktature usledio žestoki građanski rat i borbeno prevladavanje prošlosti. Bolji dokaz da prevladavanje prošlosti više zavisi od poslesocijalističkih prilika nego od socijalističkog iskustva teško da je potreban. S druge strane, za razliku od Rusa, koji se u celini uzev osećaju više žrtvama savremenog doba, politike Zapada ili zavere elita, u Jugoslaviji je sećanje na socijalizam povezano sa sećanjem na tragičnu višenacionalnu državu. Dok u Rusiji u pogledu prošlosti uglavnom vlada ćutanje skopčano sa osećanjem izgubljene imperijalne prošlosti, kod Srba, koji se uglavnom osećaju gubitnicima, historiografija sugerira viziju Srba kao žrtava socijalizma. Iskrivljena slika socijalizma ima još jednu važnu funkciju: ona zamagljava unutar društvenu raspravu oko krivice za građanski rat 1990-ih. Mehanizmi potiskivanja srpskog fašizma i kolaboracije 1941-45. tesno su povezani sa mehanizmima potiskivanja krivice vlastite nacije za građanski rat 1991-95. U tom kontekstu socijalizam je prepoznat kao glavni krivac. Za razaranje sećanja (J. Perels) koriste se odbranbeni mehanizmi koji umanjuju dostignuća socijalizma. Njih prate nastojanja koja neutralizuju ili umanjuju zločine nacionalnokonzervativnih (četnika) i fašističkih pokreta u Srbiji (K. Nikolić). Ranije potiskivanje sećanja na fašističku kolaboraciju i srpski fašizam je u znaku novog poimanja patriotizma napušteno, jer je u izvesnoj meri postalo salonsko rehabilitovanje kvislinga. U tom smislu je Hitlerov saveznik M. Nedić (srpski Peten) uključen u 100 najznačajnijih Srba. I ovde je važno pravdanje ove rehabilitacije antikomunistička martirologija, tj. okolnost da je Nedić bio žrtva komunista.

Novi antitotalitarni historiografski duh sasvim ignoriše raniju nespornu činjenicu da je jugoslovenski socijalizam bio drugačiji od lagerskog socijalizma. Još manje je danas aktuelna činjenica da Titova Jugoslavija u periodu svog postojanja nikada nije napuštala opšti kurs modernizacije i u ovom delu Balkana bila prva moderna državna tvorevina (Hobsbawm, Lohoff, Kuljić). Modernizacija je doduše bila autoritarna i blokirana, ali i lišena međunacionalnih sukoba. Jednostrana istraživačka usmerenja ignorišu rezultate socijalističke modernizacije, neopravdano precenjuju snagu politike i centra i potcenjuju specifičnu nezavisnost društvene pokretljivosti. Premda ni pomenuti redukcionistički obrasci tumačenja nisu lišeni određenih novih istraživačkih rezultata, oni glavnom nisu vodili računa o osobenim istorijskim i socijalnim prilikama jugoslovenskog socijalizma. Da bi se celovito shvatila razvojna dinamika jugoslovenskog samoupravnog socijalizma treba se čuvati jednostranog monopola pojedine istraživačke usmerenosti i težiti kombinovanju višeslojnih obrazaca tumačenja i objašnjenja. Ni pojmovi za objašnjenje složene stvarnosti nisu lišeni paradoksa: autoritarna modernizacija, oslobodilačka politička kultura, harizma razuma i sl. Ne treba zaboraviti da je paradoks samo naizgled pogrešan ili protivrečan iskaz. Dobro uočen paradoks skreće pažnju na jednu višu dijalektički zgusnutu istinu, a najčuveniji